

AKSIYADORLIK JAMIYATLARI MOLIVAVIY TA'MINOTINI BOSHQARISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Abduboyev Muxammad Sharofitdinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqola orqali Aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy ta'minoti nimalardan tashkil topishi va uni unumli foydalanish yo'llari haqida bazi bir qiyosiy va aniq kuzatilgan malumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: aksiyadorlik jamiyatlari, kapitalni boshqarish; kapital samaradorligi, o'z kapitali, qarz kapitali, moliyaviy natijalar, aktivlar.

WAYS TO MANAGE THE FINANCIAL SUPPLY OF JOINT STOCK COMPANIES AND INCREASE THE EFFICIENCY

Abdubokiev Mukhammad Sharofitdinovich

Tashkent State University of Economics,
PhD researcher

Abstract. The article provides some comparative and clearly observed information about the financial support of joint-stock companies and the ways of its effective use.

Keywords: joint stock companies, capital management; capital efficiency, equity, debt capital, financial performance, assets.

ПУТИ УПРАВЛЕНИЯ И ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ

Абдубокиев Мухаммад Шарофитдинович

Докторант Ташкентский государственный
экономический университет

Аннотация. В статье представлена сравнительная и наглядно наблюдаемая информация о финансовом обеспечении акционерных обществ и способах его эффективного использования.

Ключевые слова: акционерные общества, управление капиталом; эффективность использования капитала, собственный капитал, заемный капитал, финансовые результаты, активы.

Kirish. Hozirgi globallashtirilgan dunyoda aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy ta'minotini boshqarish biznes samaradorligi va muvaffaqiyati uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aksiyadorlik jamiyatlari mulkchilik shakli sifatida o'z investorlariga aksiyalarni chiqaradigan tashkilotlardir. Ushbu kompaniyalar o'z faoliyatini moliyalashtirish, yangi loyihalarga sarmoya kiritish va biznesini kengaytirish uchun doimiy mablag'lar oqimini talab qiladi. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 6-maydagi 370-sonli "AKTsiyadorlik jamiyatlarini va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasiga asosan aksiyadorlik jamiyati ustav fondi (ustav kapitali) bo'lib, u aksiyadorlarning aksiyadorlik jamiyatiga nisbatan huquqlari ma'lum miqdordagi tasdiqlangan aksiyalarga bo'lingan tijorat tashkiloti aksiyadorlik jamiyati (keyingi o'rinlarda jamiyat deb yuritiladi) deb e'tirof etiladi.

Jamiyat yuridik shaxs bo'lib, o'zining mustaqil balansida hisobga olinadigan alohida mol-mulkka, shu jumladan ustav fondiga (ustav kapitaliga) birlashtirilgan mol-mulkka ega, o'z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo'lishi mumkin. majburiyatlarni bajarish, sudga da'vogar va javobgar bo'lish.

Jamiyat davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab yuridik shaxs maqomiga ega bo'ladi. Jamiyat, agar uning ustavida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, cheklanmagan muddatga tashkil etiladi.

Jamiyat O'zbekiston Respublikasi hududida va undan tashqarida bank hisob raqamlari ochish huquqiga ega.

Kompaniya tashkiliy-huquqiy shaklini ko'rsatuvchi to'liq firma nomiga ega bo'lishi va qisqartirilgan firma nomiga ega bo'lishi mumkin. Jamiyat o'zining firma nomi davlat tilida to'liq yozilgan va joylashgan joyi ko'rsatilgan dumaloq muhrga ega bo'lishga haqli. Muhurda kompaniya nomi bir vaqtning o'zida istalgan boshqa tilda ko'rsatilishi mumkin. Jamiyat o'z nomi, gerbi yozilgan shtamplar va blankalarga, shuningdek belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan tovar belgisiga hamda fuqarolik bitimlari, tovarlar, ishlar va xizmatlar ishtirokchilarining shaxsiy belgilarini aks ettiruvchi boshqa vositalarga ega bo'lishga haqli.

Jamiyatning joylashgan joyi, agar jamiyat ustavida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy bo'yicha belgilanadi.

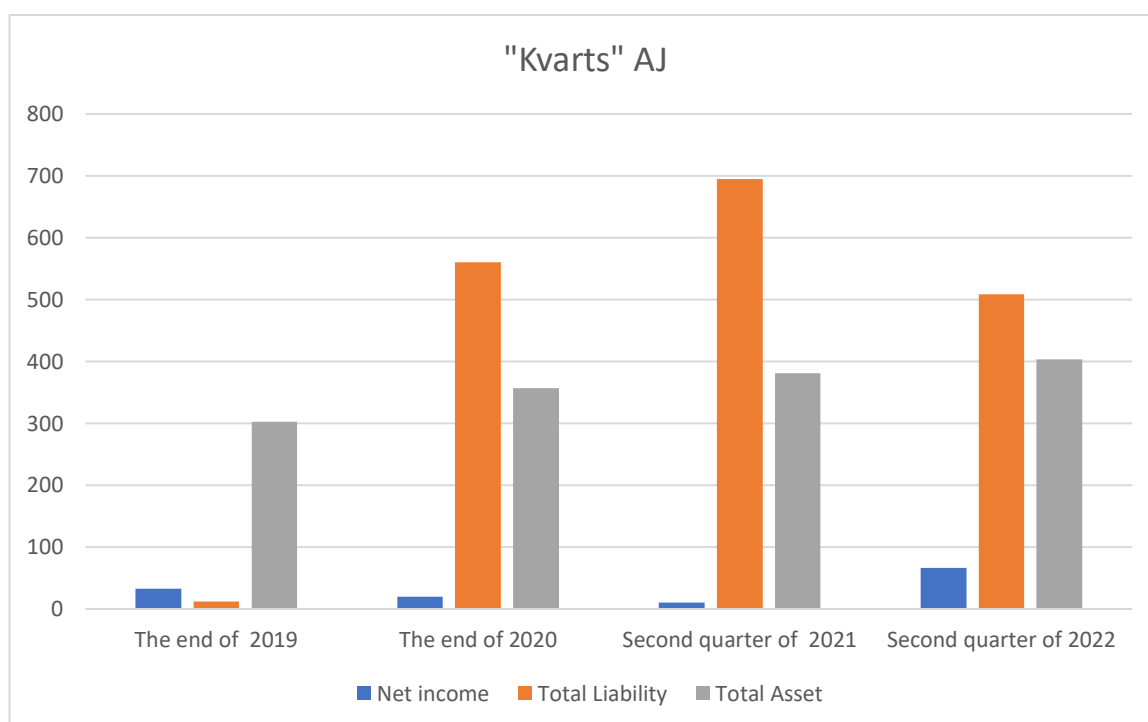
Jamiyatda aloqa o'tkaziladigan pochta manzili va elektron pochta manzili bo'lishi kerak. Jamiyat yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazish organlariga (keyingi o'rinlarda ro'yxatdan o'tkazuvchi organ deb yuritiladi) o'zining joylashgan joyi (pochta manzili) va elektron pochta manzili o'zgarganligi to'g'risida yozma bildirishnoma yuborishi shart yoki aksiyadorlar e'lonlar orqali xabardor qilinishi shart. ommaviy axborot vositalari.[1]

Zamonaviy korporatsiyaning dastlabki shakli aksiyadorlik jamiyati edi. Aksiyadorlik jamiyati - bu uning aksiyadorlariga tegishli bo'lgan kompaniya. Har bir aksiyador sotib olgan aksiyalari soniga ko'ra ulushga ega bo'ladi.

Jismoniy shaxs yoki hatto davlat to'lash uchun juda qimmat bo'lgan loyihalarni moliyalashtirish uchun aksiyadorlik firmalari tashkil etiladi. Aksiyadorlik jamiyatining aksiyadori o'z daromadining bir qismini olishni kutadi. Bu qo'shimcha imkoniyatlar va ko'proq moslashuvchanlikni ta'minlashi mumkin.

XXI asrda Aksiyadorlik jamiyatlarini moliyaviy holatini boshqarish va uning kelgusidagi samaradorligini oshirish yo'llarini yaxshi tushunib olish uchun biz mamlakatimizda eng yirik AJlar moliyaviy holati bilan tanishib tahlil qilamiz.

O'zbekiston respublikasida eng yirik AJlardan biri bo'lgan "Kvarts" AJning moliyaviy holati bilan quyidagi diagramma orqali tanishishimiz mumkin.

1-diagramma. "Kvarts" AJ ning moliyaviy ko'rsatkichlari tahlili.

Manba: <https://kvarts.uz/> sayt ma'lumotlari asosida muallif tamonidan shakillantirildi.

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida biz ko'rishimiz mumkinki "Kvarts" AJ moliyaviy ko'rsatkichlari 2019-2022 yillar oralig'ida ancha yaxshilangan. Xossatan, 2019-yilda, sof foydaning ulushi 32.94 million so'mni tashkil qilgan bo'lsa bu ko'rsatkich 2020-yilga kelib 20.23 million so'mga tushgan, bunda asosan butun dunyoda keng tarqalgan "Covid-19" koronavirus infeksiyasini sabab qilishimiz mumkin bo'ladi. Bu infeksiya orqali butun dunyo iqtisodiyoti pasayishga yuz tutdi, barcha mamlakatlar birin ketin o'z iqtisodiyotini himoya qilish chora tadbirlarini ko'rishlariga qaramay infeksiya butun dunyoga tarqaldi va o'zining juda katta zarali oqibatlarini ko'rsatdi. 2021-yil ikkinchi kvartali natijalariga ko'ra "Kvarts" AJ moliyaviy ko'rsatkichlari juda pastga tushdi va sof foydaning ulushi 10.59 million

soʻmga yetdi. Ammo, 2022-yilning ikkinchi kvartalida korxonaning sof foydasi juda shiddatli oʻsdi va 66.70 million soʻmni tashkil qildi. “Kvarts” AJning yana bir asosiy moliyaviy koʻrsatkichlaridan biri boʻlmish korxonaning majburiyatlari 2019-yilda 12.36 million soʻmni tashkil etgan boʻlsa, 2020-yil yakunida bu koʻrsatkich 559.84 million soʻmga koʻtarildi. Korxonaning majburiyatlarining bu darajada koʻtarilishiga sabab sifatida dunyoda keng tarqalgan “Covid-19” koronavirus infeksiyasini aytishimiz mumkin boʻladi. 2021-yil oxirida korxonaning majburiyatlari jami 694.62 million soʻmni tashkil etdi, lkin 2022-yil oxiriga bu koʻrsatkich sezilarli darajada pasaydi va 508.19 million soʻmga tushdi. “Kvarts” AJning uchunchi eng asosiy moliyaviy koʻrsatkichlaridan biri bu korxonaning xususiy kapitali koʻrsatkichidir. Xususan, 2019-yil oxiriga nisbatan korxonaning jami xususiy kapital miqdori 302.44 million soʻmni tashkil etgan boʻlsa, 2020-yilga kelib bu 356.72 million soʻmga chiqqan, va 2021-yilda 381.13 million soʻm, 2022-yil oxiri natijasiga koʻra 403.28 million soʻmga koʻtarilish yuz bergan. Aksiyadorlik jamiyatining yuqorida berilgan moliyaviy natijalarida biz shu aytishimiz mumkinki korxonaning kelajakda oʻzining ulkan istiqbollari uchun yetarli tajriba va moliyaviy resurslarga ega. “KVARTS” AJ – 1975 yilda oʻz faoliyatini boshlagan boʻlib, listlangan oyna, shisha banka, butilka, avtomobil sanoati uchun oyna va oʻtga chidamli materiallar ishlab chiqaruvchi Oʻzbekistondagi yirik va yetakchi korxonaning hisoblanadi.

“Kvarts” AJ shisha banka ishlab chiqish boʻyicha Oʻzbekiston respublikasi ichki bozorining qariyb 95%, qurilish oynasi ishlab chiqish boʻyicha qariyb 60%, shisha butilka ishlab chiqish boʻyicha 50% ulushini egallagan boʻlib, AJning eng yirik aksiyadorlari bu ustav kapitalining 87.9% ga egalik qiluvchi Oʻzbekiston respublikasining davlat vakili sifatida Davlat mulkini boshqarish markazi qolgan qismini esa jismoniy shaxslar tashkil etadi. Korxonaning rasmiy web sahifasida berilgan maʼlumotlarga koʻra 2021-yilda korxonaning 54.7 milliard soʻm miqdoridagi pulni korxonani rivojlantirish maqsadida qayta investitsiya qilgan.[3]

Maʼlum qilinishicha, 2020-yilda Oʻzbekistonda eng koʻp soliq toʻlagan korxonalar oʻnligi eʼlon qilindi. Yirik soliq toʻlovchilar oʻtgan yilda **836 ta** boʻlgan boʻlsa, joriy yildan ularning safi kengayib, umumiy soni **1 120 taga** yetdi. Oʻtgan 2020-yil yakunlariga koʻra, respublika miqyosida jami soliq tushumlari miqdori **103,6 trln** soʻmni tashkil etgan. Maʼlumot oʻrnida aytish mumkinki, shundan **67,7 trln** soʻm miqdordagi soliq tushumlari aynan yirik soliq toʻlovchilar tomonidan amalga oshirilgan.

2020-yil yakuniga koʻra, eng koʻp soliq tushumlarini amalga oshirgan yirik soliq toʻlovchilar **TOP-10** taligi quyidagicha koʻrinish oldi:

1. «Navoiy kon-metallurgiya kombinati» davlat korxonasi
2. «Olmaliq kon-metallurgiya kombinati» AJ

3. «O‘ztransgaz» AJ
4. «O‘zbekneftgaz» AJ
5. «O‘ZBAT» AJ QK
6. «Lukoil»
7. «O‘zavto Motors» AJ
8. «O‘zbektelekom» AJ
9. «Hududgazta’minot» AJ
10. Buxoro neftni qayta ishlash zavodi MChJ.

1-rasm. 2020-yil yakuniga ko‘ra O‘zbekiston respublikasida eng ko‘p miqdorda soliq to‘lovchilar o‘nligi.

Manba: [https://Xabar.uz/ sayti.](https://Xabar.uz/)

Shuningdek, Aksiyadorlik jamiyatlarining kapital boshqaruv samaradorligini oshirish aksiyadorlik jamiyatlarining investisiya imkoniyatlari tahlil qilishni, kapital tarkibini va investisiyalardan kutilayotgan minimal darajadagi daromadni aniqlash imkoniyatini beradi. Shuningdek, aksiyadorlik jamiyatlarining kapital boshqaruvi

samaradorligi oshishi mazkur aksiyadorlik jamiyatlariga quyidagi imkoniyatlarni beradi.[4]

Birinchi, aksiyadorlik jamiyatlarining moliya bozoridagi kapitallashuv darajasini aniqlash bilan birga, kompaniyaning kapital qiymatini aniqlashda hamda aksiyadorlik jamiyati kapitalining maqbul tarkibini aniqlash imkonini beradi.

Ikkinchi, aksiyadorlik jamiyatlarining kapitalidan kutilayotgan daromadning darajasini aniqlash imkoniyatini paydo bo'lib, bu esa o'z o'rnida maxalliy va xorijiy investorlar uchun investisiya qilishdan oldin investisiyaning minimal daromadlilik darajasini aniqlash vazifasini bajaradi.

Uchinchi, aksiyadorlik jamiyatining kapital boshqaruv samaradorligini oshirish korporativ boshqaruv amalyoti darajasini yanada rivojlantirishi bilan bir qatorda, aksiyadorlik jamiyatlari kapitalining risk darajasini aniqlash imkoniyatini beradi.

Xulosa va Takliflar:

Moliyaviy ta'minotni samarali boshqarish kompaniyaning moliyaviy salomatligi va barqarorligini ta'minlash uchun zarurdir. Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy ta'minotini boshqarish va ularning samaradorligini oshirishning ba'zi usullari ko'rib chiqiladi.

1. Moliyaviy ta'minotni boshqarishning aniq rejasini tuzing:

Aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy ta'minotini samarali boshqarish uchun ular birinchi navbatda kompaniyaning moliyaviy maqsadlari, strategiyalari va siyosatini ifodalovchi kompleks rejani ishlab chiqishlari kerak. Ushbu reja kompaniyaning biznes maqsadlarini aks ettirishi va moliyaviy samaradorlikni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Moliyaviy ta'minotni boshqarish rejasini kompaniyaning turli sohalarini, jumladan ishlab chiqarish, marketing, sotish, tadqiqot va ishlanmalarni qamrab olishi kerak.

2. Sog'lom pul oqimini saqlang:

Doimiy pul oqimi har qanday biznes, shu jumladan aksiyadorlik jamiyatlari uchun juda muhimdir. Sog'lom pul oqimini ta'minlash uchun aksiyadorlik jamiyatlari o'zlarining inventarlarini, debitorlik va kreditorlik qarzlarini samarali boshqarishlari kerak. Bundan tashqari, ular o'z xarajatlarini kuzatib borishlari va xarajatlarini diqqat bilan nazorat qilishlari kerak. Kompaniyalar, shuningdek, o'z operatsiyalari va investitsiyalarini moliyalashtirish uchun kreditlar yoki kredit liniyalari kabi turli xil moliyalashtirish variantlarini o'rganishlari mumkin.

3. Moliyaviy boshqaruv dasturidan foydalaning:

Aksiyadorlik jamiyatlari o'zlarining moliyaviy ta'minotini boshqarish uchun moliyaviy boshqaruv dasturidan foydalanishlari mumkin. Ushbu dasturiy ta'minot dasturlari kompaniyalarga o'z mablag'larini samarali tashkil etish va boshqarishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Ular xarajatlarni kuzatib borishlari, byudjetlarni

boshqarishlari, kelajakdagi daromad va xarajatlarni bashorat qilishlari va moliyaviy hisobotlarni yaratishlari mumkin. Moliyaviy boshqaruv dasturlari, shuningdek, kompaniyalarga moliyaviy ta'minotning yaxshilashni talab qiladigan sohalarini aniqlashga yordam beradi.

4. Xarajatlarni boshqarish rejasini ishlab chiqish:

Aksiyadorlik jamiyatlari chiqindilarni kamaytirish va faoliyat samaradorligini oshirish uchun xarajatlarni boshqarish rejasini ishlab chiqishi kerak. Ushbu reja keraksiz xarajatlarni aniqlash va bartaraf etish va kompaniya resurslaridan foydalanishni optimallashtirish uchun ishlab chiqilishi kerak. Kompaniyalar bunga tejamkor ishlab chiqarish texnikasidan foydalanish, energiya sarfini kamaytirish va ta'minot zanjirini optimallashtirish orqali erishishlari mumkin.

5. Ta'minot zanjirini optimallashtirish:

Aksiyadorlik jamiyatlari ta'minot zanjirini optimallashtirish orqali o'zlarining moliyaviy ta'minotini yaxshilashlari mumkin. Bu etkazib beruvchilardan mijozlarga tovarlar va xizmatlar oqimini boshqarishni o'z ichiga oladi. Kompaniyalar bunga inventarizatsiyani o'z vaqtida boshqarish, outsorsing va etkazib berish vaqtlarini qisqartirish orqali erishishlari mumkin. Ta'minot zanjirini optimallashtirish orqali kompaniyalar xarajatlarni kamaytirishi, sifatni yaxshilashi va samaradorlikni oshirishi mumkin.

6. Strategik investitsiya qiling:

Aksiyadorlik jamiyatlari o'z rentabelligini oshirish uchun yangi loyihalar, mahsulotlar va bozorlarga strategik sarmoya kiritishlari kerak.[5]

Foydalanilgan manbalar:

1. Law of the Republic of Uzbekistan, No. ORQ-370 of 06.05.2014 / lex.uz
2. <https://www.freshbooks.com/glossary/small-business/joint-stock-company>
3. <https://kvarts.uz/>
4. <https://Xabar.uz/>
5. <https://www.freshbooks.com/glossary/small-business/joint-stock-company>
6. Openinfo.uz